

فلسفه و شریعت در رساله الهیاتی-سیاسی اسپینوزا در میانه ابن رشد کرایبی و نص کرایبی

رضا نجف‌زاده*

چکیده

با در نظر گرفتن سرشت چندفرهنگی تکوین سیستم‌های فکری، میتوان گفت باروخ بندیکت اسپینوزا نگاه خود به مسئله امکان یا امتناع توفیق بین فلسفه و شریعت را در امتداد سنت ابن رشد گرایان لاتین و یهود صورتبندی کرده است. بخش عمده‌یی از رساله الهیاتی - سیاسی مصروف پاسخ دادن به این مسئله شده است. فکر فلسفی اسپینوزا از چندین سنت فلسفی و سیاسی تأثیر گرفته است. وی که از متفکران طبیعی مسلک دوران رنسانس الهام گرفته است، به سنت جمهوری‌خواهی رادیکال تعلق دارد و در تکوین میراث روشنگری رادیکال سهمی عمده داشته است. در پیوند با این جریانها، وی در عین حال از سنت اصلاحات دینی پروتستان نیز متأثر بوده و سابقه تربیت یهودی دارد. اسپینوزا با مسئله بزرگ امکان یا امتناع جمع بین الهیات و فلسفه، یا دیانت و

۵۳

* استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی؛ najafzadeh.reza@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۵/۴/۱ تاریخ تأیید: ۹۵/۶/۲

عقلانیت درگیر است. مواجهه فیلسوف روشنگری رادیکال با نص مقدس، در پرتو امکانهای میراث فکر عقلانی یهودی و اسلامی صورت گرفته است. وی برای پاسخ به آن مسئله بزرگ، آشکارا با جریانهای عقلگرا و نص‌گرای تاریخ دیانت یهود رویارو میشود. به اعتبار سهم عظیم تفکر عقلی اسلامی در برآمدن فلسفه یهودی قرون میانه، تأملات اسپینوزا او را به میدان فکر عقلی اسلامی نیز میکشاند. در مقایسه با نص‌گرایان و عقلگرایان مسلمان و یهودی قرون میانه، وی راه میانه را برگزیده و در بخشهای الهیاتی رساله الهیاتی - سیاسی در دفاع از این حکم احتجاج میکند که: نه فلسفه خادم شریعت و نه شریعت خادم فلسفه است. برپایه این رأی اسپینوزایی، میتوان این دو فرضیه مکمل را مطرح کرد: (۱) امتناع جمع بین فلسفه و شریعت در رساله الهیاتی - سیاسی لزوماً به معنی تمهید مبانی عرفی برای حوزه عمومی نیست. (۲) رساله الهیاتی - سیاسی از رهگذر هرمنوتیک تاریخی نص، نظریه‌ی ایمان‌گرایانه تمهید میکند که حوزه فراخ زندگی در وضعیت مدرن را از سترونی و سردی بی‌معنایی رهایی میبخشد.

کلیدواژه‌ها: الهیات، سیاست، هرمنوتیک نص مقدس، قرون میانه یهودی، آستانه

مدرنیته روشنگری، ایمان‌گرایی

* * *

مقدمه

اسپینوزا یکی از بزرگترین متافیزیک‌سازان روشنگری رادیکال، اندیشه او پل پیوندی است بین متافیزیکهای قرون میانه و متافیزیکهای مدرن. به اقتضای دریافت هگل از اسپینوزا در درسهای تاریخ فلسفه، بطور کلی وی را در شمار عقل‌باوران ۵۴ قرار داده‌اند.^(۱) اما عقل‌باوری اسپینوزا را نمیتوان مطلق دانست. اسپینوزا دستگاه عقلانی خود را با سنتهای کلامی و عرفانی اسلام و یهود نیز پیوند داده است. بعبارت دقیقتر، او فیلسوف عقل‌باوری است که در پاره‌ی احکام تئولوژیک و اخلاقی با نص‌گرایان دیانت‌های یهود و اسلام بر سر مهر است. با در نظر گرفتن سرشت چندفرهنگی تکوین سیستمهای فکری، میتوان گفت اسپینوزا نگاه خود به مسئله امکان یا امتناع توفیق بین فلسفه و شریعت را در امتداد

